KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİ RİTÜELLERİ VE İNANÇ PRATİKLERİNDEKİ DEĞİŞMELER (İSTANBUL-SİVAS ÖRNEĞİ)¹

Mevlüt Metin TÜRKTAS²

Neşe TAŞ³

Özet

İnsanların bulundukları yerden başka bir yere hareket etmelerine göç adı verilmektedir. Göç olgusuna çeşitli sebeplerle maruz kalmış topluluklardan biri de Alevilerdir. Göç olgusuna maruz kalmış toplulukların kimliğinde ve inanç unsurlarında meydana gelen değişimler çalışmamıza yön vermektedir. Bu çalışmada “Kentleşme Sürecinde Alevi Ritüelleri ve İnanç Pratiklerindeki Değişmeler (İstanbul-Sivas Örneği)” başlığı altında kırsaldaki sahamız olan Sivas’ta belirlediğimiz ve müşterek bir ocağa bağlı bulunan beş köy özelinde Alevi ritüelleri ve inanç pratikleri ele alınmıştır. Çalışmanın bir diğer sahası olan İstanbul ilinde belirlediğimiz dört ilçeye çeşitli sebeplerle kırsaldan göç etmiş kişilerle yapılan mülakatlar sonucu, kentleşme olgusunun beraberinde getirdiği, inanç ve ritüeller üzerindeki değişim ve dönüşümlerin etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, inanç, göç, kentleşme, değişim

ALTERATIONS IN ALEVİ RITUALS AND BELIEF PRACTICES THROUGH URBANIZATION (ISTANBUL-SIVAS EXAMPLE)

Abstract

People’s movement from a place to another is called migration. Alevi are one of the communities that has been subjected to migration. Our research is dominated by the alterations that occur in the identities and belief factors of societies that underwent migrations. In this study, “Alevi rituals in process of urbanization and changes in their belief practices” is touched upon under the title, “Sivas-İstanbul” example, on urban area that chosen by us and in specialization on five villages that depend on communal ideal association. As another field of the study, in the result of the interviews made with the people who migrated from the rural areas for various reasons to the four districts that is detected in the province of Istanbul, the effects of changes and transformations on beliefs and rituals brought about by the phenomenon of urbanization have been tried to be proved.

Keywords: Alevi, belief, migration, urbanization, alteration

¹ Bu yazı, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Halk Bilimi Programında Dr. Öğretim Üyesi M. Metin Türktas danışmanlığında Neşe Taş tarafından aynı adla yapılmış Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi ABD, e-posta:mturktas@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6678-8361

³ Türk Halkbilimi Bilim Uzmanı

GİRİŞ

Göç kavramı, insanların bulundukları yerden ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı başka bir yere hareket etmelerine verilen genel bir ad, evrensel bir olay olarak tanımlanabilir. Göç olgusu, insanlığın en eski tarihlerinden bu yana süregelen ve gelecekte de devam edecek olan, dünyanın her yerinde görülebilecek bir durumdur (Terzi ve Koçak, 2012: 164). Bir mekân değiştirme olgusu olarak karşımıza çıkan göç, muhtelif sebeplerden kaynaklanmaktadır. Eğitim, istihdam ve sağlık hizmetleri belirttiğimiz muhtelif sebeplerin başında gelmektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1349). Kentleşme hem kentlerde hem de kırsal alanlarda kendini gösteren bir süreçtir. Göç olgusu ise kentleşmenin temel dinamiklerinden biridir (Bal, 2018: 129).

Göç olgusuna çeşitli sebeplerle maruz kalmış topluluklardan biri de Alevilerdir. Göç olgusuna maruz kalmış toplulukların kimliğinde ve inanç unsurlarında meydana gelen değişimler ise bu çalışmaya yön vermiştir. “Kentleşme Sürecinde Alevi Ritüelleri ve İnanç Pratiklerindeki Değişmeler (İstanbul-Sivas Örneği)” başlığı altında Sivas ilinde belirlediğimiz ve müşterek bir ocağa (Hubyar Ocağı) bağlı bulunan beş köy (Mermer, Çatalkaya (Mazan), Olukbaşı (Öykürü), Çaltılı (Gövesse) ve Tokuş köyleri) özelinde Alevi ritüelleri ve inanç pratikleri ele alınmıştır. Çalışmanın bir diğer sahası olan İstanbul ilinde belirlediğimiz dört ilçeye (Sultangazi, Sancaktepe, Sultanbeyli ve Şişli) çeşitli sebeplerle kırsaldaki sahamızdan göç etmiş kişilerle yapılan mülakatlar sonucu, kentleşme olgusunun Alevi ritüelleri ve inanç pratiklerinde sebep olduğu değişimlere değinilmiş, elde edilen araştırma bulguları bu çalışmaya aktarılmıştır.

Alevi zümresinin kapalı bir toplum olması, kırsaldan şehre geldiklerinde açık topluma entegre olma yönünde daha hızlı bir değişim yaşamasına sebep olmuştur. Bu çalışmada ise gerek kültür ve inanç boyutu gerekse ekonomik ve ritüelistik boyuttaki değişimler doğrultusunda Alevi zümresinin göç ve kentleşme olgusu karşısındaki tutumu incelenmektedir. Sivas ve İstanbul odaklı iki ayağı bulunan bu çalışma toplumsal hafızanın bir yönüyle küreselleşme ile başa çıkışının bir yönüyle küreselleşme karşısındaki mağlubiyetinin temsili olmayı hedeflemektedir. UNESCO tarafından “Somut Olmayan Kültürel Miras” kapsamında yer alan “Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah” unsurunun yanı sıra Alevi zümresinin kurban, cem, on iki hizmet, musahiplik gibi çeşitli uygulamalarında rastladığımız kültürel kodların zamana ve mekâna meydan okumasına yardımcı olan dinamikler ve inanç pratiklerinde meydana gelen değişimlerin kayıt altına alınması gerektiği kanısında olmamız, bu çalışmayı bilim dünyasına kazandırmak konusunda teşvik etmiştir. Ayrıca göçlerin çekici yanları sebebiyle İstanbul merkezli olsa da semt tercihinin genellikle Alevilerin yerleşim bölgesinde yoğunlaşmasının elbette gettolaşmayı beraberinde getirip hemşericilik olgusunun çok ötesinde, inanç üzerinden bir kentsel kimlik olgusu kazandırdığı yine bu çalışmaya aktarılmıştır.

1. Toplumsal Değişme Bağlamında Olgulara Yaklaşım

Değişim; “Bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü, değişme” anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 2011: 610). Değişim, diğer varlıklar gibi toplumsal yapıların da değişmez

kaderidir. Toplumsal yapıların değişimi, birinin diğerini bir potansiyel olarak sürekli içinde taşıdığı, toplumsal bütünleşme ve çözülme ikileminin sonucu olarak ortaya çıkar. Sosyal değişimi sağlayan ana dinamik olan bu ikilem hem toplumsal yapının kendisinde hem de dışından kaynaklanan faktörlerin etkileşimleriyle gerçekleşmektedir (Yazıcı, 2013: 1490). Değişimin kaynağı, koydukları yasalar ya da yürüttükleri politikalar aracılığıyla (örneğin, eşit ücret yasası çıkararak ya da bir ülkeye savaş ilan ederek) hükümetler olabileceği gibi; toplumsal hareketler (örneğin, sendikalar, feminizm) şeklinde örgütlenmiş yurttaşlar, bir kültürden başka bir kültüre yayılma (askeri fetih, göç ve sömürgecilikle gerçekleşen yayılma gibi) veya teknolojinin maksatlı ya da maksatsız sonuçları da olabilir. Modern çağdaki en dramatik toplumsal değişikliklerin bir kısmı, otomobil, antibiyotik, televizyon ve bilgisayar gibi icatlar sayesinde gerçekleşmiştir. Değişim ayrıca, kuraklık, açlık ve uluslararası düzeyde iktisadi ya da siyasal üstünlüklerde meydana gelen değişiklikler gibi çevresel faktörlerin etkisinden kaynaklanabilir (Marshall, 1999: 136). Bununla beraber toplumsal değişim; nüfusta, eğitimde, teknolojik kaynaklarda, ekonomide görülen farklılıklar kadar inanç unsurlarında ve inançla bütünleşmiş olan ritüellerde görülen farklılaşma ve başkalaşmayı kapsamaktadır.

Alevi zümrelerin şehirleşme, kentleşme, mimari ve göç olguları ile kültürel, inançsal, ritüel, sosyolojik ve ekonomik olarak ne gibi değişkenlere maruz kaldığını çözümleyebilmek adına bağlamsal kuramların ortaya çıkarttığı unsurlar ve etkileri dikkate alınarak metin merkezli inceleme yönteminden çok bağlam merkezli inceleme yöntemine uygun çalışma gereği duyulmaktadır. Bu yönüyle bağlam merkezli kuramlar çalışmanın ana kuramı olarak belirlendiğinden dolayı olgular ve ritüeller oluştuğu ve geliştiği çevre dikkate alınarak incelenmektedir.

2. Alevilik Kavramı

Alevilik için, Alevi öğretisi üzerinden giden peygamber döneminden sonra İmam Ali'ye bağlı olduğunu ifade eden bir zümrenin adıdır diyebiliriz. Arapça'da "Ali'ye mensup, Ali'ye ait" anlamlarına gelen "Alevi" kavramının bilim adamlarınca, "Hz. Ali'ye taraftar olma, onun yolundan gitme" anlamlarında kullanıldığı ifade edilmektedir. Alevilik genel olarak Hz. Ali'yi sevmek ve onun soyunun, yani Ehli Beyt'in yolundan gitmek olarak tanımlanabilir (Yaman, 2012: 18).

"Alevi" kavramı siyasal bir içeriğe de sahiptir. Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'den sonra meşru halife olduğu, Hz. Ali'nin ve onun soyundan gelenlerin yandaşı olduğu şeklindeki bu içerik "Şii" kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Gölpınarlı'dan akt. Yaman, 2012: 20). Bu durumun senkretik bir yapı oluşturduğunu görüyoruz. Şia ile birlikte anılan fakat Şiilikten farklı bir inanç boyutu olduğunu söyleyebiliriz. Dalkıran'ın Ocak'tan naklettiğine göre; Alevi terimi tasavvufta bazı tarikatların müşterek adı olarak kullanılmıştır. Sufilere göre, Hz. Peygamber ilk dört halifeye değişik usullerle zikir telkininde bulunduğu için her birine birer tarikat nispet edilmiştir. Daha sonra ortaya çıkan tarikatlar bu usullere göre zikirlerine yön ve şekil vermişlerdir. Tasavvuf tarihinde Sıddıkiyye, Ömeriyye, Osmaniyye ve Aleviyye adı verilen bu tarikatlardan Sıddıkiyye ve Aleviyye tarikatları önem kazanmış, genellikle hafi zikri esas alan tarikatların Hz. Ebu Bekir'e, cebri zikri benimseyenlerin ise Hz. Ali'ye mensup olduklarına inanılmıştır. Hz. Ali'ye dayandırılan tarikatlara "Alevi tarikatlar" denilmiştir (Dalkıran, 2002: 97). Alevi zümresi

çeşitli maksatlar ve bulundukları coğrafya itibariyle Bektaşî, Kızılbaş, Çepni, Tahtacı, Sıraç gibi farklı adlandırmalar ile karşılaşmıştır. Yaman'ın Andrews' den naklettiğine göre genel olarak Türk/ Türkmen olarak adlandırılabilir bu topluluklar yöresel olarak şu şekilde de adlandırılırlar: Ordu' da Nalcı, Tokat' ta Sıraç, Toroslar' da ve Güneybatı Anadolu 'da Tahtacılar, Çepniler, Afyonkarahisar, Emirdağ ve Bilecik'te Yörükler, Batı ve İç Anadolu'da Abdallar olarak adlandırılmaktadırlar (Yaman, 2012: 54). Sivas'ta ve İstanbul'da derlemede bulunduğumuz zümre mensupları ise kendilerini “Sıraç”, “Alevi” ve “Türkmen Alevi” olarak adlandırmaktadırlar.

3. Kentleşme Süreci ile Alevilerde Görülen Değişmeler

Bu bölümde köyden kente göç eden Alevi zümrenin ibadet mekânı, inanç düzeni ve ritüellerinde meydana gelen değişmelere değinilmektedir. Alevi zümre her ne kadar İstanbul'da kültürel kimliklerini ve inançsal faaliyetlerini devam ettirmek amacıyla ibadet mekanlarını ve ritüellerini korumaya çalışmış olsa da kentleşme ve küreselleşme sebebiyle çeşitli aşınmalara maruz kalmış bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Alevilerin kentleşme ile beraber karşılaştıkları değişimleri sahada edinilen bilgiler ışığında açıklamak gerekmektedir.

3.1. İbadet Mekânlarında Meydana Gelen Değişmeler

Arapça ibâdet masdarından türetilen ve “ibadet edilen yer, ibadethâne, ibadete mahsus bina” anlamına gelen ma'bed kelimesi, bir dine bağlı olanların belli zamanlarda toplu olarak veya tek başlarına ibadet etmeleri için yapılmış özel mekânı ifade etmektedir (Güç, 2003: 276). Kırsalda ibadet mekânı olarak büyük odalı evler tercih edilirken, büyük kentlerde ailelerin küçük apartman dairelerinde yaşamaları ve şehirdeki bir evde toplu ayinin mümkün olmaması nedeniyle “cemevi” adı altında ibadet mekânlarının inşasının artırıldığı görülmektedir. Öyle ki, artık köylerde de cem törenleri cemevi bünyesinde gerçekleşmekte, kurbanlar bu mekanların mezbahasında tığlanmakta, ölü aşı (ekmek) yine bu mekânlarda yedirilmektedir. Böylece köylerde Alevi öğretisine göre saz çalınıp düvaz-ı imam söylenen, semah edilen her mekân kutsal kabul edilirken, İstanbul'da cemevleri Alevilerin toplu ibadetinin ana merkezi konumuna gelmiştir. Ayrıca, merkezden uzak, dağ köylerine yerleşim kuran Aleviler, ibadetlerini gizli gerçekleştirir durumdan devletin de varlığını bildiği kamusal alanlarda kendilerini var etmeye başlamışlardır. Kent olgusu ve kentleşme Alevilerin ibadethane algısında bu anlamda büyük değişiklikler yaratmıştır.

Cemevleri yalnızca toplu ibadet yapılan mekânlar olarak değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte eğitim ve sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü; sanat, siyaset ve yardımlaşma gibi konuların gündeme geldiği sosyal mekânlar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu dinî-sosyal mekânlarda çocuklara ve yetişkinlere yönelik İngilizce, semah, bağlama, halk oyunları, tiyatro gibi kurslar açılmakta ve sanat, siyaset, bilim alanlarında konferanslar verilmektedir.

3.2. Cem Ayini, On İki Hizmet ve Semahlarda Meydana Gelen Değişmeler

Aleviliğin temeli olan cem ayini içerdiği tasavvufî anlamlar ve Alevilerin kültürel kodlarını anlamak açısından önemli bir unsurdur. Korkmaz'a göre cem; kelime olarak toplama, biriktirme, topluluk, kalabalık anlamındadır (Korkmaz, 2003: 91). Alevilik-Bektaşilikte cem,

dedelerin ya da babaların önderlik ettiği, bütün bir geceyi dolduran dinî bir törendir. Belirli bir zamanı olmamakla birlikte genellikle kış aylarında perşembe akşamları düzenlenir (Korkmaz, 2003: 91). Alevilikte ibadetin adına “cem⁴” denir. Dinin temel kuralları sembollerle ifade edilir. Sembolleri de her kişi değil, dinde derin düşünenlerin, tefekkür edenlerin anlayacağı inançtır. Cem, dünya nimetlerinden soyutlanıp, manevi bir dünyada yaratanla bütünleşme yani “tevhit” hâlidir. Alevilerce “Hak-Muhammed- Ali Divanı” olarak adlandırılır. (Yaman, 2012: 211-212).

Derlemelerde bulunan köylerde cem algısı toplanmak ve bir araya gelmenin ötesinde “ölmeden önce ölmek” fikri ile gerçekleştirilmektedir. Özellikle bu köylerde göç olgusuna maruz kalmadan evvel köyün yerleşkesi içinde bulunan halk tarafından tarikatın önemli bir aşaması olan cem ayinine, yol ulularının ve aile büyüklerinin kültürel ve inançsal bir mirası gözüyle bakılmakta, bu mirasa sahip çıkmak ve gelecek kuşaklara el değmemiş bir vaziyette aktarmak eylemi, gönüllü bir vazife olarak algılanmaktadır. Kırsalda yapılan derlemelerde cem ayinine dair kaynak kişilerden edinilen bilgiler şöyledir:

“Köyden kente göç yaşanmadan, hane sayısı 150 kadar iken cemler köy içerisinde büyük bir evde yapılırdı (KK5: 2019). Dede köyde hangi eve girse nerede dua verip saz çalarsa orası cemevi olurdu (KK13:2019). Cem o gün hangi evde yürütülüyorsa o evin sahibi köyünün halkını ve civar köylerdeki halkı davet etmekle görevliydi. Hizmetini yerine getiren ev sahibinin Dede tarafından duası verildikten sonra bir sonraki cemin ev sahipliğine kimin talip olmak istediği halka sorulur ve gelecek cemin hazırlıkları belirlenen yeni kişi tarafından üstlenilirdi” (KK1: 2019).

Çatalkaya köyü âşıklarından Cuma Palaz cem ayinini, Allah katında gerçekleşecek kutsal toplantının yeryüzündeki provası olarak değerlendirmekte ve geçmişte de âşıklığını hizmet ettiği cem törenlerinde bu fikirle yürütmekte idi. *Cem bir düzen işidir. Cemde bütün hizmetler ve okunan gülbanglar belli bir nizam içinde yürütülürdü (KK2: 2019). Bu nizamı Mermer, Çaltılı, Olukbaşı, Tokuş ve Çatalkaya köyü mensupları Hubyar Sultan ve onun evlatlarından kalan miras ile düzenlemişlerdir (KK3: 2019).* Dolayısıyla bu köy mensupları (kendi deyimleri ile evvelden ezele) cem sürecini Hak katında kutsiyet atfettikleri hizmetleri ile canlı tutmak çabasıdadır. İstanbul’a yapılan göçlerin ardından bahsi geçen Alevi zümrenin tarikat yürütme şeklinde ve cem algısında büyük bir değişim gözlemlendiği söylenemez. Tarikat yapısının İstanbul’daki durumu ile ilgili Âşık Cuma Palaz şu bilgileri vermektedir: *“Kente göç ettikten sonra semahlarımızda⁵ ve*

⁴ Cem ibadetinin bir diğer adı da “halka namazı”dır. Halka namazı cem evinde daire oluşturacak biçimde bir düzen olarak yapılan ve halka niyazı olarak algılanan ibadettir. “Halka namazı” adlandırması cem törenine katılanların kibleye dönerek değil de cemalet bakarak ibadet etmesinden kaynaklıdır. Cem töreni köken olarak Hz. Muhammed’in Miracından sonra yapılan Kırklar Cemi’ ne dayanmaktadır. Buna göre cem ibadetinin temelleri Kırklar Cemi’nde atılmıştır (Yaman, 2012: 211-212).

⁵ Semah Arapça kökenli bir sözcüktür. “İşitmek, uçmak, gökyüzü” gibi sözlük anlamları vardır. Ayrıca terim olarak müzik ezgilerini dinlemek, vecde gelip devinmek, kendinden geçip oynamak, dönmek demektir. Bu nedenle Alevilerin yaptıkları ritüel dansa semah denir (Korkmaz, 2003, 378). Arslan ve arkadaşlarına göre; Alevi-Bektaşilerde “semah” şeklinde adlandırılan ve tasavvufi bilgi kaynağının belli kalıplarını sembolize eden bölümlere sahip raks ve musiki eşliğinde zikir törenlerinde, ürünlerin hangi aşamada ve nasıl icra edileceği belirlenmiş, her birine kalıplaşan bilgilerin anlam ve işlevleri yüklenmiştir. Bu törenlerde, başlangıçtan itibaren yapılan her anlamlı davranış biçiminin ve sözlü olarak icra edilen ürünlerin, tekke-tarikat geleneğindeki tasavvufi anlayışta özel bir yeri bulunmaktadır (Arslan vd., 2014: 393).

on iki hizmette⁶ değişim olmamıştır. Bizler İstanbul'daki köylülerimizle cem yaptığımız ve köylülerimizle iç içe olduğumuz için tarıkatta bir değişiklik görülmemiştir. Tarikat yürütmemiz Hubyar Sultan'dan bu yana aynıdır değişmemiştir” (KK6: 2019).

Kent yaşamında bu zümre köylülerle iç içe olsa da özellikle Hızır Cemi ve Perşembe cemlerinde köylülerıyla bir arada bulunmakta ve cemlerini Hubyar Ocağına uygun yürütmekte güçlük çekmektedirler. Kırsalda yalnızca kendi köylülerıyla, Hubyar Ocağının nizamına uygun bir şekilde yürütülen cemlerden, Urfa, Kars, Diyarbakır, Tunceli, Çorum, Amasya, Erzincan, Tokat ve Sivas illerinden göç etmiş olan ve dolayısıyla ocak yapısı farklı olan diğer Alevi zümrelerle ortak bir çatıda cem yürütmeleri Hubyar süreğini devam ettirmek noktasında sıkıntılara yok açmıştır. Bu duruma çare olarak İstanbul'a göç eden Alevi zümre İstanbul'daki köy dernekleri bünyesinde Saya Cemleri; cemevlerinde ise Abdal Musa Birlik Cemi adı altında yürütülen cemlerde Hubyar Ocağı nizamına uygun olarak cem yürütmektedirler.

Cem ayini konusunda özellikle kentleşmeyle beraber görgü ceminin algılanışında değişimler gözlemlenmektedir. Görgü Cemi, kişilerin görüldüğü, kendinin yine kendinden sorulduğu bir cemdir. Köy yaşamında görgü cemi sıklıkla gerçekleşirken kent yaşamında bu pek mümkün olmamaktadır. Örneğin; Bir kadın başka bir erkeğin uğrunu keserse⁷ ve o erkek şikayetçi olursa mecliste yargılanabiliyordu. Fakat bugün şehir hayatında uğur kesmek diye bir durumdan kişinin yargılanması mümkün değildir. Çünkü kadın-erkek bir arada yaşamak durumunda ve böyle bir yargılamaya çağdışı bakılmaktadır. Dolayısıyla Görgü Cemlerinin özü, kişiyi kendinden öğrenmek esasında olduğu için kent şartlarında amacına ulaşamamaktadır. Bu ayinler her ne kadar köydeki gibi bir algıyla yürütülmeye çalışılsa da heterojen yapıdaki nüfus buna engel olmaktadır.

3.3. Düşkünlük Kurumunda Meydana Gelen Değişmeler

Aleviler hak ve adaleti sağlamaya yönelik bazı kurallar geliştirmişlerdir. Bu kurallara uymayanlara yahut toplumun refahını bozucu suç işleyenlere karşı verilen cezalara düşkünlük denilmiştir. Korkmaz'a göre düşkün, yol terbiyesine aykırı davranan suçlu kimsedir (Korkmaz, 2003: 125). Mürşidin düşkün ilan ettiği kimse toplum içinde yaşayabilir fakat cemlere katılması olanaksızdır. Bu durum pir gözünde düşkünlük olarak ifade edilmektedir. Yol düşkünlüğü bir başka düşkün olma durumudur ki bu Özbilgin'e göre yüz kızartıcı suçu olmadan eşini boşayan, evli bir kadını yoldan çıkaran, başkası ile nişanlı kızı kaçıran, öfkesine yenik düşüp cana kıyan yani cinayet işleyen, daha açıkçası kendi nefesine ağır geleni başkasına uygulayan kimselerin düşkünlüğüdür (Özbilgin, 2011: 412).

⁶ Korkmaz' a göre; Hz. Ali soyundan gelenlere bağlanan ve cemde yürütülen hizmetlere on iki hizmet denir. On iki hizmet sahibi ise; cemde yürütülen hizmetlerin sorumlusu durumunda bulunandır (Korkmaz, 2003: 334). On iki hizmet sahiplerinin uygulama esaslarına göre farklı işlevleri vardır. Cemdeki on iki hizmet sahiplerinin görevleri ise şu şekildedir: Dede, cem törenini yönetir. Rehber, cemde görgüsü yapılanlara yardımcı olur. Gözcü, cemde düzeni sağlar. Çerağcı (Delilci), çerağı yakar, meydanın aydınlanmasını sağlar. Zakir saz çalarak deyişler söyler. Süpürgeci, her hizmetin sonunda süpürge çalma görevini yerine getirir. Sakka, su dağıtır, lokmalar yendikten sonra temizlik için ibrik, leğen, havlu getirir. Sofracı, kurban ve yemek işlerine bakar. Pervane, cemevine gelenler ve gidenlerle ilgilenir. Peyik, cemin yapılacağını herkese haber verir. İznikçi, cemevinin temizliğine bakar. Kapıcı, cem yapılan yerin kapısında bekler (Yaman, 2012: 216).

⁷ Mermer ve Çatalkaya köyünde derlediğimiz; bir kadının bir başka erkeğin dikkatini çekecek güzellikte olması, cilve yapması ve erkeğin aklını başından alması durumunda kullanılan halk deyiimi.

Sahadaki gözlemlerimize göre; inanç önderleri ve halk düşkünlük kurumunu Alevilerin toplumsal düzeni sağlamaya yönelik olumlu bir inanç unsuru olarak değerlendirmektedir. Olukbaşı köyüne mensup talip Elvan Koç düzenin sağlanmasında düşkün ilan etmenin önemi hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır;

“Devletin uzağında olan bir köyüz. Suçluları kendi mahkemelerinde yargılamak zorunda kalmış dedelerimiz. Bundan sebep halk mahkemelerimiz kurulur tarikata uygun davranmayanlar düşkün ilan edilir. Adam dışarıda hainlik edip, başkasının namusuna kötü gözle bakıp, ibadette halkla yan yana duramaz düşkün ilan etmenin gerekliliği bundandır” (KK4: 2019).

Oğlu boşanan, kızını Sünni fıkıh mezhebine mensup biriyle evlendiren kimse ceme alınmaz düşkün ilan edilir. 7 yıl bitip düşkünlüğü bozulunca dedeye gidip sitemini iletir ve düşkünlüğünü kaldırır. Fakat bir kimsenin kızı ya da oğlu sünni fıkıh mezhebine mensup biriyle ana-babasının rızası olmadan -kaçarak- evlenirse tarikata göre o ana-baba düşkün sayılmaz. Düşkünlük, halk nazarında kişinin uygunsuz davranışlarının pir (dede) tarafından cezalandırılması olarak uygulanmaktadır. Alevi öğretisinde düzeni sağlamaya yönelik önemli bir kurum olan “düşkünlük” ya da “yolsuzluk”, kent koşullarında bir eylem olarak artış gösterse de dedenin gerçekleştirdiği yaptırımların uygulanması oldukça zordur. Kentleşme ile birlikte “düşkünlük” yaratan davranışların kabul gördüğünü ve herhangi bir yaptırım uygulanmadığını dolayısıyla düşkünlük kaldırma cemlerinin yapılamadığını söyleyebiliriz.

İki kişi ya da iki aile arasında küslük veya dargınlık varsa ceme alınmaz, dede ve halk bu durumu hoş karşılamazdı. Görgüsü yapılmayan kişi cemlere katılmaz, malı mala karışmaz, davarı davara katılmaz, komşuluk edilmezdi. İnsanlar bu yüzden uygunsuz davranışlardan kaçınır ve küs kalma durumunu uzatmazlardı. Fakat artık İstanbul’da yapılan cemlere on yıl, yirmi yıl küslük yaşayan kişiler de katılabilmekte, dede ve halk tarafından bir yargılama yapılmamaktadır. Bunun yanı sıra kızını sünni mezhepten biriyle evlendiren kişilerin ceme alınmama durumu da ortadan kalkmıştır. Düşkünlük kurumunun İstanbul’daki durumu ile ilgili Masim Gölek şu bilgileri vermektedir:

“Kent yaşamında düşkümlerin ceme alındığını görüyoruz. Bunun sebebi çok açıktır. Mecliste herkesin illaki bir düşkünlüğü vardır. Dolayısıyla yapılan gerçekçi bir yargılama olmayacaktır. Onun oğlu boşandı, şunun kızı sünniyle evlendi derken meclise gelecek kimseyi bulamayız. Yol Hüseyin yolu ama artık köyde değiliz. Her yol var İstanbul’da her memlekette insan. Bu tarz düşkünlükler hoş görülüyor bu yüzden. Fakat hırsızlık ve can almanın bir affı yoktur. Bunlar ciddi suçlardır. Kısaca, İstanbul’a yapılan göçler sonrası bir anlamda düzenini sağlayan düşkünlük kurumu köyde bulunduğu işlevi yerine getirememiştir. Dede-talip ilişkilerinin zayıflaması ile düşkünlük kurumu da eski önemini yitirmiştir” (KK8: 2019).

3.4. Musahiplik Kurumunda Meydana Gelen Değişmeler

Musahiplik için, eski Türk inanışlarında “kardeşlik töreni” olarak görülen törenlerin İslami âlemdeki tecellisidir diyebiliriz. Korkmaz’a göre musahip, arkadaşlık eden, sohbeti güzel olan. İkrar verecek, nasip alacak erkek ve kadının (karı- koca) seçtiği kefil anlamında eş; yol arkadaşı, yol kardeşi (Korkmaz, 2003: 304). Musahip kardeşlik, koşulları dikkate alındığında, aile bağının sağladığı kardeşlikten daha ileri ve güçlü bir bağ kurmaktadır. Musahiplik, taraflara

uyulması zorunlu ağır koşulları yüklemektedir (Yaman, 2012: 242). Yaman'ın Erdentuğ' dan naklettiğine göre; kardeşler katiyen birbirinin kalbini kırmayacaktır, birbirine kötü söz söylemeyecekler ve kalben dahi birbirlerine küskün olmayacaklardır. Tarikatta ahiret için birbirine yardım edilir. Musahipsiz tarikata girilmez. Herkesin bir tane ahiret kardeşi olması gerekir: bunlar ölünceye kadar birbirlerinden ayrılmazlar. İkisinden biri öldüğü takdirde geriye kalanın bir ahiret kardeşi tutması gerekir. Tarikat ahkâmına göre ahiret kardeşlerinden birinin vefatının ölümünden 1 yıl geçinceye kadar kardeş tutulmaz; ikinci yıl kardeş tutulur. Böyle kardeşler ayinlerde daima yan yana otururlar (Yaman, 2012: 243). Musahip olan kişiler birbirlerine karşı açık olmalılar. Birbirlerini sevmeli ve saygı göstermeleri temel esastır. Musahiplik, namustan başkasını ortak kabul eder. Dar zamanda da bollukta da sevince ve üzüntüye ortak olmak musahiplik açısından oldukça önemlidir.

Toplumsal birliği sağlayan ve musahip kişilerin birbirlerini kontrol etmelerini amaçlayan musahiplik kurumu talipler ve inanç önderleri tarafından Alevi öğretisinin bozulmaması gereken bir mekanizması, büyük yapıyı ayakta tutan küçük bir halka olarak değerlendirilmektedir. Sahamızdaki Alevilerin aslında önemseydiği ve yaşatmaya çabaladıkları musahiplik kurumunun İstanbul'a gerçekleşen göçlerle birlikte eski hususiyetini yitirdiği ve musahip tutunmayanların herhangi bir yaptırıma maruz kalmadığı gözlemlenmektedir. İstanbul gibi büyük bir şehirde kişilerin yoğun çalışma koşulları, ailevi ve ekonomik sıkıntılarının yanı sıra, talip-talip ilişkisindeki zayıflık ve kişilerin ikamet adreslerindeki uzak mesafe iki musahibin birbirini ahlaki ve dinî konularda denetlemesini engellemektedir. Musahipler arasındaki bu dayanışma akdinin büyük sorumluluklar gerektirmesi halihazırda musahip bulunan kişilerinde (köyde musahip tutunup İstanbul'a göç etmek durumunda kalanlar) kentteki iletişim kopukluğu sebebiyle birbirlerini takip edememesi durumunu doğurmuştur. Dolayısıyla İstanbul'a yapılan göçler sonucunda Alevilerin inanç ve ritüel düzenindeki önemli bir kurum olan musahiplik zarar görmüş, kent koşullarında bu geleneği yaşatmak zorlaştığından dolayı halk musahibini seçmeden yaşamaya ve hatta Musahipsiz olmaya mecbur kalmıştır.

3.5. Kurban Ritüelinde Meydana Gelen Değişmeler

Kurban sözcüğü Farsça' dan Arapça' ya geçmiş aslında İbranice bir sözcük olup; yaklaşmak anlamındadır. Yaklaşılan yüce Allah'tır. Kurbanın amacı ise onun rızalığını insanlara yapılan sunumlarla bir şeyler bağışlayarak kazanmaktır. Dini terim olarak ise Allah'ı razı etmek Allah'ın rızalığını kazanmaktır (Doğan, 2014: 447). Alevi inancındaki kurban ritüeli Allah rızası için olup, insanlığa fayda sağlaması noktasındadır. Kesilen kurban ise bir canlının öldürülmesinden ve etinin insanlara sunulmasından ibaret olmayıp, insanın kendi nefsinin tığlanıp kurban edilmesidir. Yıldırım'a göre; Alevi öğretisinde kurbanın tığlanma şekli ise, Hacc Suresi

34.⁸ ve 36.⁹ ayetine göre uygulanmaktadır. Alevi inanç önderi Yıldırım kurbanın tığlanma şekli ile ilgili şu bilgileri vermektedir;

“Hacc suresi 36. ayete göre kurban ayakları üzerindeyken Allah’ın ismi anılır. Bu demek oluyor ki hayvan özgürken ve dört ayağının üzerindeyken kesim olayı gerçekleşmeli. Dede kurbanlığı karşısına alır. Kurban sahipleri kurbanlıklarının yanlarına gidip, sağ ön bacağını bükerek iki kat eder. Onu incitmeden bıçak boynunda olmadan o özgür hâlde iken duası verilir. Bu da biz inanç önderlerine göre ayete uygun olmasından dolayı doğru bir tutumdur (KK7: 2016).

Kurban ritüeli derlemelerde bulunduğumuz Hubyar Ocağına bağlı köylerde ekseriyetle cem töreni ile gerçekleşmektedir. Fakat kurban ile cemin bir arada yapılması kanlı kurban diye adlandırılan kurbanlar için geçerlidir. Genellikle oğlu askere gidecek olanlar, oğlu askerden dönmüş olanlar, oğlunu evlendirenler, ev sahibi olanlar, dileği gerçekleşenler, çocuğu karısı, kocası yahut kendisi ağır bir hastalık atlattmış olanlar kanlı kurban adamaktadır. Bu kurban ritüelini genellikle yapılan bir cem takip eder. Buna “kurban cemi” denir. Talip İlyas Özel kurban cemi hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Bütün cemlerde olduğu gibi kurban ceminde de bir dede olmak zorundadır. Öncelikle ceme katılanlar dedeye görünüp duasını alır. On iki hizmet sahiplerinden gözdeki babanın da duasını verdikten sonra dede, bir velinin kerametlerini anlatarak ya da gündelik olaylar hakkında konuşup bir sohbet ortamı kurar. Yapılan sohbetin ardından zakir üç deme söyler ardından süpürgeci gelip cem meydanında serili cicimi temsili olarak süpürür duasını alır. Süpürgecinin duasını almasıyla halk birleşir ve dede cemi birler. Böylece kurban cemi başlamış olur. Daha sonra kurban tığlanır. Kurban sahipleri kurbanı sol taraflarına alarak kurbanlığın sağ ayağını ikiye büküp (yukarı kaldırarak) dara dururlar ve dede tarafından dua alırlar. Dede burada kurbanı tekbirler. Tekbirlemeden sonra kurban, kurbançıya teslim edilerek kesim işlemi için mezbahaya gönderilir. Kurbanın pişmesi için ayrılan süre boyunca halk semaha durur ve Hubyar Semahı döner. On iki hizmet sahipleri tarafından on iki hizmet görülür. Ardından dedenin isteğine göre ülkenin gidişatı, geçmişte yaşamış erenlerin kerametleri gibi konular konuşulur ve halk bilgilendirilir. Kurbanın pişme işlevi gerçekleştikten sonra ceme katılan halka ciğer aşı dağıtılır. Fakat dede destur demeden bu lokmalar yenmez. -Dedenin desturunu almadan lokmasını yiyenler/unutanlar bu hususla ilgili cezalandırılır bir sonraki cem için kurban adamakla yükümlü olurlar.- Kurbanın piştiği haberi gelince on iki hizmete geçilir. On iki hizmet deyişiyle birlikte on iki hizmetkâr cem meydanına çağrılır. Sırasıyla rehber, gözcü, bekçi, çerağcı, kurbançı, süpürgeci (farraş), sakka, peyik, zakir, tezekâr, pervane (semahçı) cem meydanındaki yerini alır. On iki hizmetkârın duası verildikten sonra, kurban lokmaları yenir. Dede meclise giren canlara

⁸ Biz her ümmete kurban kesmeyi meşrû kıldık ki kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah’ın adını ansınlar. Sonuç itibarıyla hepinizin mâbudu tek bir tanrıdır. Şu hâlde yalnız O’na teslimiyet gösterin. Sen de Allah’ın buyruklarına içtenlikle teslimiyet gösteren kimseleri müjdele! (el-Hacc 22/34)

⁹ Biz o büyükbaş hayvanları da Allah’ın size nişânelerinden kıldık; sizin için onlarda nice yararlar vardır. Onlar (kesim için) sıraya dizildiklerinde üzerlerine Allah’ın adını anın, cansız halde yere serildiklerinde ise onlardan hem kendiniz yiyecek hem de ihtiyacınızı gizleyen ve gizlemeyen yoksulları doyurun. İşte onları şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik. (el-Hacc 22/36)

giden-duran duasını verir ve cem sona erer” (KK2: 2019). Yörede görülen kansız kurbanlar için halk genellikle kuru çörek, helva, kömbe gibi un, yağ, su ve tuz gibi malzemesine rahatça erişebilecekleri yiyecekleri seçmektedir.

Kente göç eden Alevilerde ise; sosyal bir tavır olarak kurban ritüelini kansız devam ettirmek isteği gözlemlenmektedir. Yetimi giydirmek, yoksulu doyurmak, öğrencilere burs imkânı sunmak yahut topluma hizmet eden kurumlara destek olmak kurban ritüelini kansız kurban algısında yaşamak için bazı seçenekler arasındadır. Köyde hayvanı olan kurban adamaktan çekinmezdi fakat kent koşullarında maddi imkansızlıkları da göz önünde bulunduran bireyler bir kurbanlığa yapacağı harcamadan daha az maliyeti olan üç ailenin mutfak masraflarını karşılayarak kurban adamasını gerçekleştirmektedir. Çoğu Alevi kent koşullarında gerçekleştirdikleri kurban ritüelinin bu şekilde Hakk’a ulaştığı düşüncesindedir. Çünkü Alevilikte kesilen kurbanın kanı değil niyeti Tanrı’ya ulaşır. Bununla birlikte kurban algısını kanlı kurban yönünde gerçekleştirmek isteyenler de vardır. Bu konuda inanç önderleri herhangi bir baskı yapmaksızın, kansız kurbanın da Hak katında kabul olduğunu ve kansız kurban için de tekbir verilebileceğini açıklayarak taliplerin isteğini gerçekleştirmektedirler.

3.6. Oruç İbadetinde Meydana Gelen Değişmeler

Oruç Alevilik anlayışında; kendini, iradesiyle yanlışa, kötüye karşı koruyan kimsenin tavrı, eylemidir (Korkmaz, 2003: 337). Aleviler arasında namazda olduğu gibi oruçta da ortak bir anlayış ve uygulama bulunmamaktadır. Şöyle ki; 30 gün ramazan orucunu tutan Aleviler bulunduğu gibi 3 gün oruç tutan ve bizde ramazan orucu yoktur, diyen Aleviler bulunmaktadır. Buna karşılık Muharrem orucunun Alevilikte önemli bir yeri vardır (Arslanoğlu, 2001: 51). Alevilerde oruç Hicri yılbaşı olarak bilinen Muharrem ayında tutulur. Muharrem Orucu, Muharrem ayının 1. günü başlayıp 12. günü akşamı sona eren oruçtur. Kur’an-ı Kerim¹⁰’de Muharrem ayında¹¹ tutulacak orucun on gün olduğu bilgisine vakıf olan halk tıpkı diğer Alevi zümrelerde olduğu gibi buna 2 gün daha ekleyip Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt evlatlarının Kerbela bölgesinde şehit edilişinin yasını tutmaktadırlar. Muharrem Orucunu tutan halkın bazı yasaklara uyması gerekmektedir. Et, yumurta, soğan, sarımsak yenilmemekte, su içilmemektedir. Hz. Hüseyin’in başının kesilmesi dolayısıyla oruç boyunca hiçbir canlı varlık kesilmez, dalından koparılamaz. Cinsel ilişkide bulunmak, erkeklerin tıraş olması, eğlence namına yapılan her türlü etkinlik ve saz çalmak da yine yasaklar arasındadır. Tutulan yasın belli olması amacıyla genellikle koyu renk kıyafetler tercih edilir. Muharrem orucu süresince vücudu yıkamak ve su ile meşgul olmak yasak olduğundan dolayı oruç tutanlar on ikinci gün vücut temizliğini gerçekleştirirler. Orucun on ikinci günü “aşure” denen aş pişirilir. Aşure bir çorbadır. İçinde en az on iki malzeme olmalıdır. Bu on iki malzemeli aş on iki komşuya dağıtılır ve genellikle tatlıdır. Orucun son gününde ise Ehl-i Beyt evlatlarından Zeynel Abidin’in Kerbela’ dan sağ kurtulması sebebiyle kurbanlar kesilir köy halkı hep birlikte cem eder semah döner.

Derlemede bulunduğumuz yörede karşılaştığımız bir diğer oruç ibadeti Hıdırellez Orucu’ dur. Hıdırellez orucunu talip İlyas Özel şöyle anlatmaktadır; “*Biz Hızır orucu da deriz. Hızır orucunu yedi gün tutarız. Büyüklerimizin dediğine göre Hubuyar Devletlü’ nün hanımı Gönül*

¹⁰ (el-Fecr 30/2)

¹¹ (el-Bakara 2/183-184)

Ana, Hubuyar Sultan'ı fırında yedi gün yaktıklarında o da yedi gün oruç tutmuş orucunu da sadece madımak denen otu pişirip yiyerek açmış. Bizde Gönül Anayı anmak için yedi gün Hızır orucu tutarız” (KK2: 2019).

Hızır Orucu Zemheri¹² ayının son üç günü ile Gücük¹³ ayının ilk dört günü tutulmakta ve perşembe gecesi başlamaktadır. Oruç süresince (yedi gün) cem yapılır, semah dönülür. Fakat bu cemde farklı olarak tevüd (tevhid) duası eşliğinde “hu” çekilir ve meclise giren halk saz eşliğinde vecde gelir. Hızır orucunda da Muharrem Orucunda uygulanan yasaklar geçerlidir. Cinsel ilişkiye girmek, soğan-sarımsağın başını kesmek ve yemek, et yemek, canlı varlıklara zarar vermek, çiçekleri dalından koparmak uygulanan yasaklar arasındadır. Çünkü Hızır peygamberin Hıdırellez tarihlerinde evlerde dolandığına, uğradığı yerleri yeşerttiğine ve bereket getirdiğine dair inanışları vardır. Hıdırellez cemleri altı gün evlerde, bir gün ise köylerde dergâhı bulunan Horosan erenlerinin türbelerinin içerisinde yürütülmektedir. Misal Mermer köyünde bulunan Mustafa Abdal Türbesi Hıdırellez cemlerinin yürütüldüğü mekanlar arasındadır.

Medet Mürvet olarak anılan Masum-ı Paklar orucu ise Hıdırellez orucundan üç gün önce başlayıp tutulur ve üç gün sürer. Ali'nin üç evladı olan ve kafirlerin henüz anne karnındayken ölümüne sebep olduğu üç masum can anısına tutulan oruçtur. Henüz adı konmadan ölen çocukların adlarını Allah'ın Hz. Muhammed aracılığıyla Ali'ye bildirildiği ve bu isimlerin Medet, Mürvet ve İmdat olduğu rivayeti bu orucun adı ile ilgili alan araştırmasında edinilen rivayettir. Son olarak Kırk Sekiz Perşembe orucunun yılın her perşembe günü tutulduğu, bu sebeple perşembeyi cumaya bağlayan geceye Alevi zümrelerce kutsiyet atfedildiği söylenebilmektedir.

İstanbul'a göç eden kişilerde sağlık sorunları kaynaklı oruç ibadetini gerçekleştirmede sıkıntılar ve yoğun hayat şartlarına bağlı olarak oruç tutmakta zorlanılması durumundan dolayı oruç tutmaların azaldığı gözlemlenmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen özellikle Muharrem Orucu ve Hızır Orucu, İstanbul gibi büyük bir şehirde kırsaldaki algı ile tutmaya özen gösterilse de özellikle Muharrem orucundaki keskin yasakların (yikanmamak, tıraş olmamak, bıçak kullanmamak vb.) uygulanması kent koşullarında gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Zira çalışma şartları, iklim koşulları ve toplu yaşama kuralları gereği yikanmaya ve temizliğe özen gösterilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla oruç ibadetinin kırsaldaki düzende ilerlemesi kent yaşamında zorlaşmıştır. Bu da kent yaşamında kırsaldaki görgüye uygun olarak oruç tutulmamasında etkili bir durum olmuştur.

SONUÇ

Kentleşme olgusunun en belirgin yönü yeni bir oluşum, dolayısıyla değişimdir. Kentli Alevilerin günümüzdeki toplumsal yapılanmalarının değişim koşullarıysa Alevi kimliğinin yeniden keşfi ve tanımlanması sürecinde yeni dinamikleri ortaya çıkarır (Özdemir, 2016: 27). Dolayısıyla saha çalışmaları sırasında, Özdemir'in “kentli Alevi” şeklinde tanımladığı zümrede özellikle 1980 yılı sonrası İstanbul'a yapılan göç hareketleri sonucunda büyük kentlere göç eden bu zümre mensuplarında her türlü folklor unsurunun yeniden inşası ve kültürel kimlikte

¹² Ocak ayı

¹³ Şubat ayı

değişimler gözlemlenmektedir. Bu sebeple çalışmamızın temelini tarım toplumundan şehir toplumuna geçiş süreci ve sonrasında Alevi zümrede görülen inanç, kültür ve ritüellerdeki değişimlerin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Bulgular doğrultusunda Alevilikte bir inanç unsuru ve ritüel olarak semah, on iki hizmet ve cem ayininde tarikat düzeni açısından büyük bir değişiklik olmamakla birlikte kırsalda gerçekleşmesi zorunluluk arz eden “görgü cemi” ve halkın dede tarafından görülmesi ritüelinin, kent yaşamında yüklenen görevler sebebiyle gerçekleştirilemediği ve bu geleneğin aksadığı gözlemlenmektedir. Alevilikte inanç önderi konumundaki Dedelere kırsalda ulaşmak güç iken kent yaşamında mekânların belirli olması sebebiyle Dedeye ulaşmak daha kolaydır. Ayrıca gelişen teknolojinin Dedelerin hafızalarını kısıtladığını, yeri geldiğinde yazılı defterlerden yararlanıldığı, yeri geldiğinde elektronik cihazlarla yapılan kayıtlarla arşiv oluşturdukları tespit edilmektedir. Alevilikte neredeyse hukuk kuralı olarak algılanan ve yüzlerce yıl katı bir şekilde uygulanan düşkünlük kurumunun işleyişini kaybettiği, küs ve dargın olanların da cem törenine katılım sağladığı ve bu kişilerin kent yaşamında hor görülmediği de tespitler arasındadır. Musahiplik kurumu da kent yaşamıyla birlikte Aleviliğin zedelenen bir inanç unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kent yaşamı kırsalda sıkı bir şekilde yürütülen talip-talip ilişkisine zarar vermiş ve musahipler arasında baş gösteren iletişim kopukluğu iki ahiret kardeşinin birbirlerinin ahlaki hayatını denetlemesi konusunda engel teşkil etmiştir. Kurban ritüeli ise kentleşme ile beraber canlılara fayda amacı güdülerek gerçekleşmektedir. İnanç önderlerinin ön ayak olmaları ile zor durumdaki bir ailenin giderleri yahut bir öğrencinin eğitim masrafları için de dedeler tarafından kurban tekbiri verilmekte, bununla birlikte özellikle kent yaşamında evlerin metrekarelerinin küçülmesi sebebiyle apartman dairelerinde cem yürütülememesi, özellikle birlik kurbanlarının (bkz. Abdal Musa birlik kurbanı) önemini artırmıştır. Dolayısıyla kansız kurban şehirde önem kazanırken kanlı kurbanda talipler tarafından tercih edilmektedir. Son olarak oruç ibadetinin de kent yaşantısı içerisinde kırsaldaki hususiyetiyle gerçekleştirilemediğini söyleyebiliriz. Zira çalışmamızda bahsettiğimiz ve Alevilerce kuralları katı olan oruç ibadetini kent koşullarında kırsaldaki kurallara uygun olarak gerçekleştirmek talipler tarafından da güç olarak algılandığından bahsi geçen katı kurallar esnetilerek uygulanmaktadır.

Sonuç olarak; kentleşme, göç olgusu ve kentlileşme bireylerde olduğu gibi toplumların inanç unsurları ve ritüel faaliyetlerinde de değişimlere sebebiyet vermiştir. Kent hayatında Aleviliğin inançsal bir tavır olmaktan ziyade sosyal bir tavır olarak algılandığını ve inanca yönelik uygulamaların bu minvalde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Ayrıca yapılan mülakatlarda kent hayatının ritüelik faaliyetleri zedelediği düşüncesinin yanı sıra genç kuşağın ahlaki ve kültürel değerlere sahip çıkışını takdir eden ve geçmişle karşılaştırıldığında gençlerin kent koşullarında daha verimli bir hayat sürdürdüklerini savunan yol büyükleri de vardır.

KAYNAK KİŞİ TABLOSU

Adı-Soyadı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Öğrenim Durumu	Mesleği	Derleme Tarihi	Kaynak Kişi
Mahmut TAŞ	1962	SİVAS	İlkokul	Emekli	2019	KK1
İLYAS ÖZEL	1970	SİVAS	İlkokul	Emekli	2019	KK2
ALİ İLİKSİZ	1924(Ö.2020)	SİVAS	Okur-yazar	Emekli	2019	KK3
ELVAN KOÇ	1956	SİVAS	İlkokul	Muhtar	2019	KK4
AYSEL IŞIK	1966	SİVAS	İlkokul	Ev Hanımı	2019	KK5
CUMA PALAZ	1946	SİVAS	İlkokul	Emekli	2019	KK6
BİNALİ DOĞAN	1955	ERZİNCAN	Ortaokul	Dede	2016	KK7
MASİM GÖLEK	1977	SİVAS	İlkokul	Özel Sektör Çalışanı	2019	KK8

KAYNAKÇA

- Arslan, M. Oğuz, Ö. vd. (2014). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara
- Arslanoğlu, İ. (2001). Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (20), 33-134.
- Bal, H. (2018). *Kent Sosyolojisi*, Sentez Yayınları, Bursa
- Doğan, B. (2014). *Rah-ı Hakikat, Tevrat, Zebur, İncil Hem Kur-an'dan Beyanat*, Vesta Yayınları, İstanbul
- Eröz, M. (1992). *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul
- Ersoy, İ. (2019). Müzik Türleri Sınıflandırmasında Model Uygulaması: Bir Müzik Türü Olarak “Semah”, *Eurasian Journal of Music and Dance* (14), 32-62.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3/3, 163-184.
- Köse, S. ve Çeribaş, M. (2018). Alevi İnanç Sisteminde Dedelik Kurumu’nun Menşei Meselesi ve Dedelik Kurumu’na Dair Yeni Değerlendirmeler, *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 11/22, 16.
- Korkmaz, E. (2003). *Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yayınları, İstanbul

- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- Özdemir, U. (2016). *Kimlik, Ritüel, Müzik İcrası İstanbul Cem evlerinde Zakirlik Hizmeti*, Kollektif Yayınları, İstanbul
- Özbilgin, Z. (2011). Alevilikte Düşkünlük, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (60), 411-414.
- TÜRKÇE SÖZLÜK, (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tümtaş, S. ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 21/ 4 s. 1347-1359.
- YAMAN, A. (2012). *Alevilik & Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul
- Güç, A. (2003). "mâbed", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 27. cilt, 276

İNTERNET KAYNAĞI

Kur'ân Yolu. Erişim 22 Nisan 2021, <https://kuran.diyanet.gov.tr/>